

## Розділ 5

# ПОШУК ЕФЕКТИВНОЇ ПАРАДИГМИ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

---

## МОВНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Загалом до трактування ролі мови у процесі державотворення і самоідентифікації нації існує два основні підходи. Спрощено їх можна визначити таким чином.

1. Мова безумовно розглядається як могутній чинник консолідації держави і відповідно один з ефективних чинників державотворення.

2. Мова розглядається як похідна політичних, економічних, культурних тощо процесів.

Завдання полягає у тім, щоб визначитися зі ставленням до цих підходів і виробити відповідну стратегію мовної політики.

Протягом усієї історії України мовний чинник значно впливав на перебіг соціокультурних процесів у середині країни та її відносини з іншими державами. Це обумовлено тим, що мовна проблема не локалізується у сфері суто мовних явищ і відносин, а пов'язана з цілою низкою феноменів, що стосуються соціокультурних аспектів буття суспільства. Для вироблення стратегії мовної політики з метою використати її потенціал у справі консолідації нації необхідно дати відповідь на запитання, в яких аспектах і яким чином мова реалізується як чинник консолідації держави та самоідентифікації нації, визначити взаємозв'язок і взаємовплив мови з іншими зрізами суспільного життя - політичним, національним, культурним, регіональним.

Відносно політичного аспекта суспільного життя необхідно відзначити консолідуючу роль, яку відіграла українська мова на перших етапах створення і становлення незалежної української держави. Статус української мови як державної було

закріплено в Конституції. Відповідно підвищився і її престиж: українська стала мовою державних кабінетів, наукових конференцій, політичних дискурсів. Проте сподівання на те, що незалежна українська держава в процесі свого становлення виявлятиме максимальну увагу до розвитку і зміцнення позицій української мови певною мірою не справдилися. В Україні не повною мірою були створені умови для формування престижності та соціальної значущості української мови, і сьогодні, напевне, є підстави говорити про деяке послаблення позицій української мови, досягнутих у перші роки незалежності, що стало проблемою не лише мовною, а й значною мірою соціальною, навіть державною.

Розпочатий процес «українізації» суспільства, який виправдано чи ні пов'язувався з надіями на поліпшення життя, не переріс у потужну тенденцію. Надії на те, що під впливом соціально-політичних перетворень громадяни України ставатимуть щораз лояльнішими до своєї державної мови [і невдовзі розмовляти українською стане престижним], на сьогодні справдилися лише певною мірою.

На підтвердження можна навести таку статистику.

За даними перепису населення 1989 р.<sup>1</sup>, в УРСР на той час проживало 72,7 % українців, 22,1 % росіян; представники інших національностей (євреї, білоруси, молдавани, болгары, поляки, угорці, румуни, греки, татари, вірмени, кримські татари, цигани, німці, гагаузи, азербайджанці, грузини, мордвини, словаки, чуваші, узбеки) становили у сукупності 5,2 %.

Україномовним було 55-57 % населення республіки: з них жителів Північно-Центрального регіону - близько 24 %; Західного - 17 % , Південно-Східного - 16 %<sup>2</sup>.

За показником збереження мови своєї національності українці посідали четверте (після росіян, угорців та кримських татар) місце: 87 % українців в Україні користувалися українською мовою. Росіяни, які проживали в Україні, майже стовідсот-

---

<sup>1</sup> *Национальный состав населения СССР: Данные всесоюзной переписи населения 1989 г.* - М., 1991.

<sup>2</sup> *Бурковський І.* До питання про мову переважного вжитку серед людності України // *Українська мова: з минулого в майбутнє.* - К., 1998. - С. 189-192.

ково (98 %) розмовляли російською. Українці виявляли більшу прихильність до російської мови: 13% визнавали російську мову за рідну і 67 % - за другу рідну<sup>3</sup>.

Показові також дані щодо мов, що ними користувалися депутати Верховної Ради України 1995 р. (вибірка - 405 осіб). З депутатів-українців рідною мовою послуговувалося 67 %, російською - 24 %, решта (9 %) - за обставин; з депутатів росіян російською - 79,2 %, українською - 11,7 %, обома - 9,1 %; з депутатів інших національностей - українською 11,1 %, решта - російською. Загалом на засіданнях українською мовою послуговувалося 54 % депутатів, ще 9 % демонстрували двомовність або не виявляли себе як мовці. Отже, у 1995 р. Українською розмовляли приблизно 58,5 % депутатів українського парламенту<sup>4</sup>.

Тобто, як бачимо, порівняно з 1989 р. (до 57 % україномовного населення загалом) 1995 рік (58,5% україномовних депутатів Верховної Ради України) особливого прогресу не продемонстрував, тим паче, що депутати за визначенням мають належати до найбільш державницьки мислячої частини населення.

Важливість мовного питання для України визначається ще й тим, що на її території за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року<sup>5</sup> проживали представники понад 130 національностей і народностей. Дані щодо мовного складу населення України, за даними перепису, наведено у таблиці 5.1. Рис. 5.1 демонструє мовні преференції населення України, заявлені ними під час переписів 1989 та 2001 років.

За показником збереження мови своєї національності, за даними того ж перепису 2001 р., українці посідають вже п'яте (після росіян, угорців, кримських татар, румунів) місце: 85,2 % українців в Україні розмовляють українською мовою.

Мовний чинник важко переоцінити в аспекті формування національної самосвідомості. Людина, яка за національною ознакою

---

<sup>3</sup> *Воловина О.* Українська мова в Україні: матірня мова за національністю і мовою навчання // Про український правопис і проблеми мови. - Нью-Йорк; Львів, 1997. - С. 210-212.

<sup>4</sup> *Огульчанський Ю.* Слово на сторожі. Верховна Рада і мовна ситуація // Українське слово. - 1996. - 4 січ.

<sup>5</sup> <http://www.ukrstat.gov.ua>

не належить до певної соціально-етнічної спільноти, проте перебуває в її культурній сфері, неминуче набуває психологічних і поведінкових рис, які щодалі більше зближують її зі знайденою соціально-етнічною спільністю і водночас відрізняють від родової.

Таблиця 5.1

**Мовний склад населення України**

Національність	Вважали рідною мовою, %			
	мову своєї національності	українську	російську	іншу мову
українці	85,2	х	14,8	0,0
росіяни	95,9	3,9	х	0,2
білоруси	19,8	17,5	62,5	0,2
молдавани	70,0	10,7	17,6	1,7
кримські татари	92,0	0,1	6,1	1,8
болгари	64,2	5,0	30,3	0,5
угорці	95,4	3,4	1,0	0,2
румуні	91,7	6,2	1,5	0,6
поляки	12,9	71,0	15,6	0,5
евреї	3,1	13,4	83,0	0,5
вірмени	50,4	5,8	43,2	0,6
греки	6,4	4,8	88,5	0,3
татари	35,2	4,5	58,7	1,6
цигани	44,7	21,1	13,4	20,8
азербайджанці	53,0	7,1	37,6	2,3
грузини	36,7	8,2	54,4	0,7
німці	12,2	22,1	64,7	1,0
гагаузи	71,5	3,5	22,7	2,3
інші	32,6	12,5	49,7	5,2

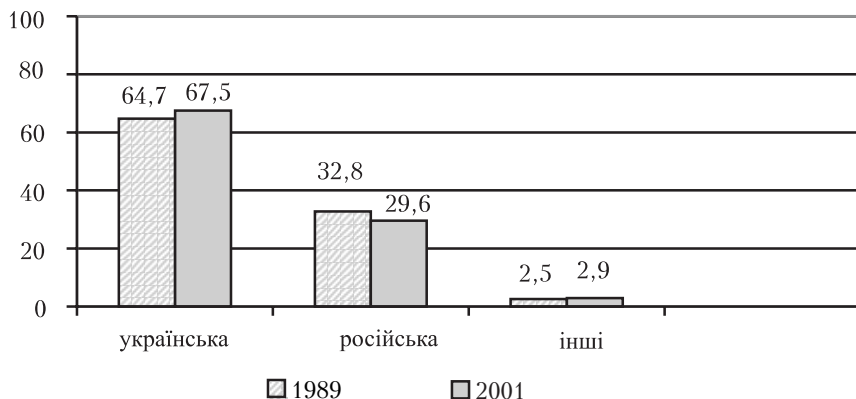


Рис. 5.1. Мови, які вважає рідними населення України, %

Оскільки найсуттєвішою і найбільш очевидною формою репрезентації культури є мова, остільки у справі національної ідентифікації і консолідації вона має розглядатися як могутній чинник.

Це добре розуміють в інших країнах. 1994 р. у Франції прийнято закон про захист французької мови. Це при тому, що ситуацію з французькою мовою не порівняти з відповідною ситуацією в Україні, де протягом трьохсот років здійснювалася жорстка політика русифікації. Згідно з французьким законом порушення вважається навіть вживання слова іншомовного походження, якщо для нього є французький відповідник. Порушник має сплатити штраф, еквівалентний 9 тис. доларів США, інакше йому загрожує шість місяців ув'язнення. При цьому у демократичній Франції ніхто не говорить про порушення прав людини.

Прикладом здійснення послідовної культурно-інформаційної політики можна вважати ситуацію в Канаді. Незважаючи на інтенсивну американську інформаційну експансію, Канаді вдається підтримувати національну ідентичність, у тому числі культурну. Це досягається завдяки наполегливому та послідовному запровадженню комплексу відповідних механізмів як з боку державних, так і бізнесових та громадських структур і організацій. Вказані механізми стосуються податкових і митних режимів, поштових та телекомунікаційних тарифів, що формуються

як протекціоністські для канадського культурно-інформаційного продукту, прямого бюджетного фінансування культурно-інформаційних програм.

Чи не найпоширенішу (а подекуди й агресивну) політику утвердження своєї мови на територіях сусідніх держав здійснює Росія. У Концепції національної безпеки захист російської мови названо одним з пріоритетних напрямів забезпечення національних інтересів РФ. А ось цитата з Довідки Комітету Державної Думи Федеральних Зборів РФ у справах СНД і зв'язках із співвітчизниками «О состоянии русского языка, культуры и образования в странах СНГ и Балтии и мерах по их поддержке со стороны государственных органов и общественности Российской Федерации» від 12.04.1999 р.: «Движение по воссозданию единого образовательного и информационного пространства, а следовательно, по сохранению ареала функционирования русского языка является реальным знаком интеграционных процессов, начинающихся под спудом политических и экономических разногласий. ...Восстановление полноценного присутствия России в образовании и информационной сфере стран СНГ - это восстановление ее влияния, это - в ее интересах, а дальше отступить некуда»<sup>6</sup>.

Подібне розуміння важливості мовної політики є надзвичайно актуальним для України ще й у світлі взятого державою курсу на євроінтеграцію. За умови формування і розширення потужного наддержавного об'єднання, яким став Європейський Союз, значення культурних і мовних чинників для збереження національної ідентифікації європейських країн стає першочерговим, адже саме ці чинники залишаться чи не останньою «приватною власністю» національних держав.

Важливо враховувати, що за національними, культурними, мовними, економічними ознаками Україна є досить неоднорідною. Умовно країну можна поділити на три великі регіони, які історично часто співіснували роз'єднано. Це Захід (Волинська, Рівненська, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області), Північ та Центр (Хмельницька, Вінницька,

---

<sup>6</sup> <http://kro-krim.narod.ru/ZAKON/spravrus.htm>

Житомирська, Київська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська області), Південь і Схід (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Донецька, Луганська області, Крим). Враховуючи, що значні розбіжності цих регіонів за багатьма параметрами часто стають причиною відцентрових явищ в українській державі, мовний чинник може і має бути використаний як консолідуючий - культивування сприйняття української мови як єдино можливої державної мови України. Інакше матимемо принаймні дві ментальності, дві ідеології.

Сучасний незадовільний стан функціонування української мови як консолідуючого чинника консервується відсутністю Концепції мовної політики в Україні, сучасного закону про мови в Україні (досі чинний Закон «Про мови в Українській РСР» 1989 року, який у багатьох пунктах суперечить статті 10 Конституції України). Спостерігається непослідовність у прийнятті рішень у мовній сфері, відсутність культурно-мовного протекціонізму для української мови, україномовної друкованої продукції через податкові механізми.

Показовою є історія двох законодавчих актів, що безпосередньо стосуються мовної політики - Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та Закону «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні».

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин була розроблена під егідою Ради Європи й відкрита для підписання 5 листопада 1992 року. Станом на кінець жовтня 2002 року її підписали 29 держав, у 17 з яких вона ратифікована<sup>7</sup>. Україна підписала Хартію 2 травня 1996 року, Верховна Рада прийняла Закон про її ратифікацію 24 грудня 1999 року, однак рішенням Конституційного Суду від 12 липня 2000 року цей Закон був визнаний неконституційним через порушення процедури підписання. У зв'язку з цим Хартію було повторно внесено на розгляд Верховної Ради і ратифіковано 15 травня 2003 року.

«За» було подано 249 голосів. Згідно з прийнятим документом положення Хартії застосовуватимуться до мов таких національних меншин України: білорусів, болгар, гагаузів,

---

<sup>7</sup> <http://www.coe.fr/tablconv/reservdecl/dr148e.htm>

греків, євреїв, кримських татар, молдаван, німців, поляків, росіян, румунів, словаків й угорців. Відносно кожної з названих меншин в Україні застосовуватимуться положення Хартії у сфері освіти, діяльності адміністративних органів, надання публічних послуг, транскордонних обмінів, діяльності ЗМІ, культурній діяльності у виборі засобів для її здійснення. Вплив Хартії охоплюватиме й деякі сфери судової влади. Положення Хартії діятимуть також в економічному і соціальному житті, зокрема, сторони Хартії зобов'язуються заборонити застосування у внутрішніх правилах компаній і приватних документах будь-яких положень, що виключають або обмежують використання регіональних мов або мов меншин найменш між особами, які користуються однією і тією самою мовою.

Ратифікація Хартії є виправданим і логічним кроком на шляху до європейського співтовариства, проте постають деякі питання щодо переліку мов, включених Україною до Хартії. Скажімо, вірменів, татар чи циган, чії мови не включені до списку, за переписом 2001 року в Україні більше, ніж німців чи гагаузів, мови яких у переліку присутні. І вже зовсім недоречно в цьому переліку виглядає російська мова, як було показано вище, панівна в інформаційному просторі України. З ратифікацією Хартії російська мова отримає додаткові стимули і переваги для просування в усі сфери життя країни, що становитиме додаткову перешкоду для розвитку державної української мови з усіма негативними наслідками.

З першого погляду позитивним для утвердження української мови виглядає те, що до тексту Закону про ратифікацію Хартії було включено п. 5: «При застосуванні положень Хартії заходи, спрямовані на утвердження української мови як державної, її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України, не вважаються такими, що перешкоджають чи створюють загрозу збереженню або розвитку мов, на які відповідно до статті 2 цього Закону поширюються положення Хартії». Проте очевидно, що цей пункт може стати приводом для численних суперечок і непорозумінь, оскільки він очевидно протирічить іншим положенням Хартії. І тому він, швидше, є лише формальною декларацією.

Це призводить до посилення й без того незміцнілі позиції української мови. Раз по раз певні політичні сили в Україні порушують питання про «актуальність проблеми статусу і розвит-

ку російської мови в нашій державі»<sup>8</sup>, оскільки «вона є рідною або одною з двох рідних для більшості громадян України»<sup>9</sup>. Про це заявляли на своїх з'їздах лідери СДПУ(о) (28 березня 2003 р.) та Партії регіонів України (19 квітня 2003 р.). Особливо загострюються мовні питання напередодні всеукраїнських виборів - президентських чи до Верховної Ради України.

Як засвідчили вибори Президента України 2004 р., проблема є надзвичайно гострою і може становити значну загрозу національній безпеці України. Це яскраво продемонстрував спалах сепаратистських настроїв на сході України. Спекуляція на регіональних відмінностях і штучне нагнітання сепаратистських тенденцій стали засобами політичної боротьби сил, які прагнули будь-що зберегти існуючий політ ичний режим. Проте легкість, з якою ці настрої були активізовані у масовій свідомості, викликає тривогу і свідчить про глибину проблеми.

Таким чином, згадані два підходи до трактування ролі мови в процесі державотворення і консолідації держави перебувають у діалектичній єдності: положення і розвиток мови у суспільстві є продуктом політичних, економічних, культурних тощо процесів, водночас мова є чинником консолідації держави і відповідно одним з ефективних чинників державотворення. Подолання негативних тенденцій у сфері мовної політики потребує рішучих кроків у цьому напрямі. Лише усвідомлення на державному рівні важливості мовного питання у формуванні консолідованого суспільства здатне забезпечити позитивні зрушення у цій сфері.

## **КОМПЛЕКСНИЙ ХАРАКТЕР ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ**

Як зазначалося, мовні проблеми взаємопов'язані з багатьма сферами суспільного життя, отже підхід до вирішення цих проблем має бути комплексним. У роботі ми зупинимося на аспектах мовного питання, де згадані проблеми постають найбільш виразно. Йдеться насамперед про освіту та інформаційну сферу.

---

<sup>8</sup> <http://www.partyofregions.org.ua/yanykovich.html>.

<sup>9</sup> <http://www.sdpuo.org.ua/speech/leaders/3E8857A4>.

У цілому співвідношення кількості загальноосвітніх навчальних закладів за мовами навчання відповідає показникам визнання населенням певної мови як рідної. Деякі диспропорції спостерігаються в регіонах, проте питання їх виправлення може і має бути вирішене на місцевому рівні. Мовна проблема в освітній сфері найгостріше виявляється в створенні якісних підручників та посібників українською мовою. Причому проблема є актуальною для усіх рівнів освіти: від початкової до вищої. Її вирішення можливе через створення спеціальної урядової програми виділення певних коштів на написання підручників та обов'язкове проведення прозорих конкурсів із залученням незалежних експертів.

Тісно пов'язана із вказаною проблема розвитку української наукової термінології, що, крім того, має і неабияке самостійне значення, оскільки «роль термінології, терміносистем, а отже, і термінологів на етапах реалізації мовної політики незаперечна й відповідальна»<sup>10</sup>. Протягом тривалого часу внаслідок штучних обмежень під прикриттям лицемірних аргументів про «недоцільність» вжитку національних мов у спеціальних сферах за наявності мови міжнаціонального спілкування (російської) українська мова використовувалася переважно у побуті. Це, безумовно, позначилося на темпах і ступені розвитку її загальнонаукової і спеціальної термінології, що призвело до зниження престижу української мови.

Для виправлення ситуації, що склалася, фахівці пропонують запровадження «практики формування україномовних державних стандартів, створення комп'ютерного термінологічного банку даних, заснування державного Фонду українського словникарства та ін. Наші лінгвісти мають запропонувати владним структурам, з урахуванням світового досвіду (наприклад, мовної реорганізації Чехії, Румунії 20-х років минулого століття, Ізраїлю після 1949 року), поетапний алгоритм таких можливих і доцільних кроків»<sup>11</sup>. Поєднати зусилля фахівців можна на загальнодержавній конференції, у подальшому реалізувавши її рекомендації відповідними владними інститутами.

---

<sup>10</sup> Кияк Т. Як позбутися «паперового» статусу мови // Дзеркало тижня. - 2004. - № 31.

<sup>11</sup> Там само.

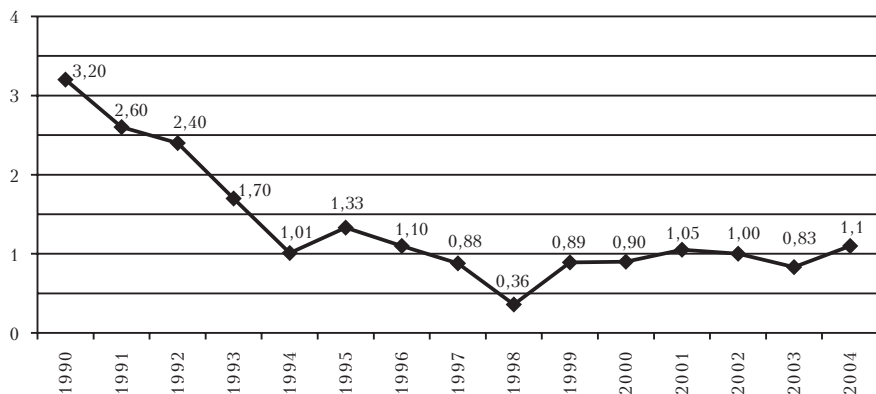


Рис. 5.2. Кількість книжок та брошур, виданих в Україні на одну людину протягом року

Мова є одним з визначальних чинників формування інформаційного простору. Зайве нагадувати, наскільки в інформаційну епоху зростає роль інформації в усіх сферах суспільного життя. Структура, якість і наповненість інформаційного простору стає одним з визначальних факторів формування і захисту національних інтересів, важливим чинником національної безпеки. Перефразовуючи відомий вислів, можна сказати, що держава, яка не хоче витратити на власний інформаційний простір, зрештою витратить на чужий.

Видавнича справа є одним з найважливіших секторів загального інформаційного простору країни, але мовна політика у цій сфері вимагає змін на краще. Така ситуація є продовженням давньої «традиції». За період 1918-1980 рр. видання всіх книг і брошур українською мовою становило в Україні 45,2 % від загальної кількості назв; у 1981-1985 роках - вже майже вдвічі менше: 24,2 % при 72,4 % російською. Сталість тенденції зберігалася й за роки перебудови: у 1988 році видань українською мовою залишилося лише 21,4 %, а російських побільшало - 75,5 %<sup>12</sup>.

<sup>12</sup> Біленко В. В. Чи загрожує українська мова російській? // Трибуна. - 1991. - № 1. - С. 14.

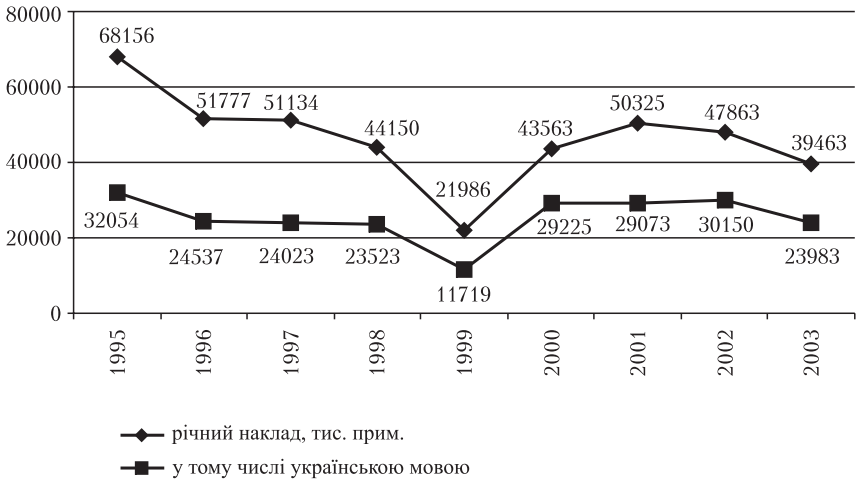


Рис. 5.3. Видання книг та брошур в Україні, прим.

За роки незалежності вітчизняне книгодрукування так і не стало ані важливим чинником духовного поступу нації, ані розвиненою економічною галуззю. У 2003 р. Україні випущено близько 0,85 книги на одну людину, в Росії - 3,9, у Польщі - 9,5, у Німеччині - 12 книг (рис. 5.2).

У 2003 році в Україні випущено 13805 найменувань книжок, з них українською мовою 8730. Загальний наклад - 39,5 млн, українською - близько 24 млн<sup>13</sup>.

Динаміка «розвитку» українського книговидавництва в абсолютних цифрах відображена на рис. 5.3.

Освітньої літератури за держзамовленням видано близько 26 млн прим., або понад 65 % загальної кількості української книговидавничої продукції. Проте саме комерційна книжка є показником розвитку видавничого бізнесу в кожній країні. Для європейських країн кількість освітніх видань становить лише від 15 % до 30 %.

<sup>13</sup> Засоби масової інформації та книговидавництва в Україні у 2003 році // Стат. бюл. - К., 2004.

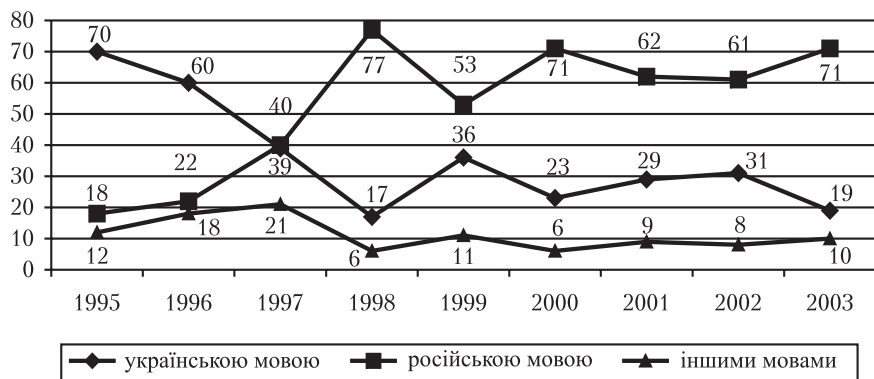


Рис. 5.4. Річні накладі періодичних видань загалом в Україні за мовами, %

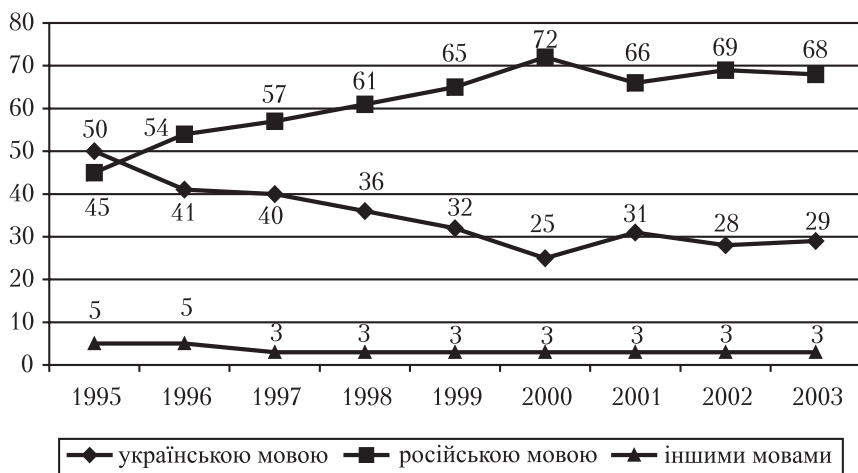


Рис. 5.5. Річні накладі газет в Україні за мовами, %

За розрахунками Української асоціації видавців та книгопродавців, у 2003 р. в Україні було реалізовано книжок на близько 170 млн дол., виданих переважно в Росії. З усіх проданих в Україні у 2003 р. книжок українськими видавництвами видано лише

7 % (39,5 млн прим.). Окрім очевидних економічних втрат, Україна зазнає й духовних втрат, втрачає національний інформаційний простір, який натомість активно завойовується іноземною продукцією, яка часто буває низькохудожньою чи малозмістовною, а подекуди й навіть агресивно налаштованою до України.

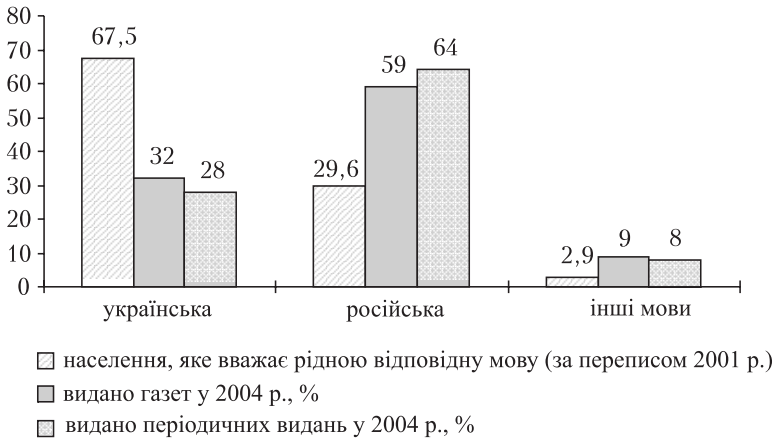


Рис. 5.6. Співвідношення рідних мов і річних накладів періодичних видань та газет

Серед найважливіших чинників здійснення мовної політики є також видання друкованих засобів масової інформації, адже, як свідчать дані соціологічних опитувань, рівень довіри населення України до ЗМІ залишається досить високим<sup>14</sup>. За постійного зростання загальної кількості газет (з 1877 назв у 1995 році до 2891 у 2003 р.) та інших періодичних видань (з 604 у 1995 р. до 2246 у 2003 р.), відсоток україномовних газет зменшився з 57 % у 1995 р. до 48 % у 2003 р., і дещо зріс (з 51 % у 1995 р. до 54 % у 2003 р.) для україномовних журналів та інших періодичних видань<sup>15</sup>.

<sup>14</sup> Центр «Соціальний моніторинг». - <http://uv.ukranews.com/r6/rating>

<sup>15</sup> Засоби масової інформації та книговидавництва в Україні у 2003 р.: Стат. бюл. - К., 2004.

Не краща тенденція спостерігається у накладах - загальний річний наклад журналів та інших періодичних видань у 2003 р. становив 129692 тис., а українською мовою видано лише 24344 тис., тобто близько 19 %, тоді як в 1995 р. ще було 70 % (рис. 5.4, 5.5).

До певної міри подібний стан справ можна пояснити законами ринку - попит породжує пропозицію, проте лише до певної міри. Значну роль відіграють інерція і стереотипи як з боку видавців, так і з боку держави. Насправді населення України демонструє значно більшу прихильність до української мови, ніж це можна виснувати з наведених вище видавничих тенденцій (рис. 5.6).

До вартості кожного технологічного етапу у книговидаванні в Україні додається сума податків і обов'язкових витрат (ПДВ дорівнює 20 %). У Росії вся ланка книговидавання звільнена від оподаткування. Розмір загальновидавничих витрат в нашій країні набагато вищий, ніж в Росії, тому що у нас виробники книжкової продукції залежать від загальної ринкової кон'юнктури (наприклад, сплачують оренду залежно від вартості будівлі, у повному обсязі сплачують комунальні платежі, тоді як для російського видавця діють пільгові розцінки на оренду приміщень і комунальні платежі, встановлені для бюджетних організацій). Внаслідок цього собівартість російської книги на дві третини нижче, ніж української<sup>16</sup>.

Таким чином, найбільш очевидним першочерговим заходом має бути довгострокове закріплення пільгового оподаткування видавничої галузі. Аналіз податкової політики свідчить, що в багатьох країнах світу для видавничих організацій і видавництва не існує особливих податків чи знижок з загальних податків. Але ПДВ значно нижчий за податки на інші товари, а в таких країнах, як Австралія, Бразилія, Уганда, Ліхтенштейн, Швейцарія, Нова Зеландія, Норвегія, Південна Корея, Сингапур, Великобританія, Ірландія, Росія (з 1.01.1996 р.) ПДВ взагалі відсутній (табл. 5.2)<sup>17</sup>.

---

<sup>16</sup> [www.vesna.org.ua](http://www.vesna.org.ua)

<sup>17</sup> Там само.

Таблиця 5.2

**Оподаткування друкованої продукції у країнах світу**

Країна	ПДВ на друковану продукцію, %	ПДВ для товарів інших галузей, %
Країни з нульовою ставкою податку на друковану продукцію		
Аргентина	0	21
Бразилія	0	20
Великобританія	0	17,5
Ірландія	0	21
Латвія	0	18
Литва	0	18
Норвегія	0	23
Польща	0	22
Росія	0	21,5
Уганда	0	22
Кенія	0	18
США	від 0 до 8,5	
Країни з низькою ставкою податку на друковану продукцію		
Туреччина	1	21
Люксембург	3	12-15
Японія	3	3
Греція	4	18
Іспанія	4	16
Італія	4	19
Португалія	5	17
Словенія	5	15-20
Франція	5,5	20,6
Бельгія	6	21
Словаччина	6	25
Нідерланди	6	17,5
Канада	7	15
Країни з високою ставкою податку на друковану продукцію		
Ізраїль	17	17
Чилі	18	18
Болгарія	22	22
Данія	25	25
Швеція	25	25

Певні кроки у цьому напрямі зроблено останнім часом і в Україні. Парламент України 17 червня 2004 року ухвалив Закон «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік». Ухвалою цього Закону парламент серед іншого підтримав уряд у питанні відновлення пільгового режиму оподаткування преси та книговидавництва податком на додану вартість. *(Нагадаємо, що ст. 80 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004» рік було частково призупинено дію підпункту 5.1.2. ст. 5 Закону України «Про податок на додану вартість». Згідно з цією нормою від оподаткування ПДВ звільнялися, зокрема продаж (передплата) і доставка періодичних видань друкованих засобів масової інформації вітчизняного виробництва, продаж книжок вітчизняного виробництва.)* З 1 липня 2004 року набрав чинності Закон «Про державну підтримку видавничої справи в Україні», крім того, Законом України «Про Державний бюджет України на 2005» передбачено у 2,2 разу збільшити витрати на книговидавництво, на 50 % - на розвиток української мови.

Проте очевидно, що самої податкової політики недостатньо для вирішення проблем українського книговидавництва. Потрібно також розробити комплекс інших заходів для розвитку інфраструктури галузі: введення системи митного захисту, зниження ставок орендної плати для книжкових крамниць і видавництв, зміну вартості поштових послуг, створення розгалуженої системи книжкових крамниць і супермаркетів. Важливим є запровадження і розвиток ефективної системи просування вітчизняної видавничої продукції на ринок (маркетинг, реклама, пропаганда).

Такі заходи зроблять видавництво високорентабельною і привабливою для інвестицій галуззю економіки (для прикладу - обсяг польського видавничого ринку становить близько 500 млн євро. При цьому фактично вся продукція видається в Польщі). Це дозволить модернізувати поліграфічну базу і підвищити якість друку та інших послуг до європейського рівня, а відтак, ще й залучати замовлення із Західної Європи, оскільки розміщення замовлень у таких країнах, як Польща, Чехія, Словаччина та інших після їх вступу до ЄС стало менш вигідним внаслідок

уніфікації (у бік підвищення) розцінок, заробітної плати, а отже, зростання собівартості продукції.

Вказані аспекти потрібно врахувати при невідкладній розробці і прийнятті Державної програми розвитку книговидавничої галузі в Україні, контроль за виконанням якої має здійснювати Кабінет Міністрів України.

Ситуація щодо української мови в електронних засобах масової інформації є не найгіршою принаймні з точки зору виконання державою формальної нормативно-регулюючої функції (залишаючи осторонь якість і змістовне наповнення україномовної продукції). Тому окремо спинятися на цьому не будемо.

Підсумовуючи, підкреслимо, що основними характеристиками ефективної парадигми мовної політики в Україні мають бути визначеність пріоритетів, системність, послідовність та адекватність.